

Yayın Kritiği:

Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)

Ahmet Özcan

Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011

Mehmet GÜLER*

“Popüler tarihçiliğin tarihsel serüveninin, ürünlerinden yola çıkılarak akademik bir bakışla tespit edilip yazılamamış olması bir eksikliktir.”

Ahmet Özcan

Giriş

Tarih, Sümer’deki Gılgamış destanından, eski Yunan’daki İlyada ve Odessa epizotlarına, Herodot Tarihi’nden, eski Roma’daki Virgilius’a değin 19. yüzyıla kadar, edebiyatla iç içe geçmiş durumdaydı. (Türkeş, 2002:169-171). Herodotos’tan bu yana önemli aşamalar kaydeden tarih; 19. yüzyıldan itibaren kurumsallaşarak profesyonel bir disiplin haline dönüştü. Kurumsallaşan tarih disiplini yirminci yüzyıl başlarında daha belirgin olmak üzere tarihi; akademik programlarda edebiyatın bir şubesi olmaktan çıkarıp bağımsız bir bilim haline getirdi. Yeni kriterlere bağlı tarihçi için artık ele alınması ve edebi üslupla yazılması imkânsız olan konular, popüler tarihçilerin edebiyatla iç içe geçmiş anlatılarında yer bulabilecekti. Edebiyat böylece tarihle olan

* Sakarya Üniversitesi, Tarih Eğitimi ABD. E-posta: me-guler@hotmail.com

ilişkinin kesmeden tarihin popülerleşmesinde etkili bir araç olmaya ediyordu (Özcan, 2011: 1).

Akademik tarihçiler tarihin edebiyattan ayrı olduğunu iddia ederlerken, akademi dışından tarihle ilgilenenler ilgi alanlarını genişletiyorlardı. Bu geniş alanda roman, tiyatro, hikaye, şiir gibi edebiyat türlerinin yanı sıra; sinema, radyo ve televizyonun yaygın kullanıma açık imkanları vardı. Bu türlerin başına tarih kavramı konulduğunda edebiyatla tarih arasındaki ilgi netleşiyordu. “Tarihi roman”, “tarihi drama”, “tarihi film” vb. başlıklar altında tarih bilgisi dönüşüyordu.

Bu türler tarihi bilgiyi dönüştürüp işlevsel hale getirirken; bunların haricinde isimlerini tarihi olaylarla özdeşleştirmiş müzeler, anıtlar, meydanlar, caddeler, sokaklar vb. mekanlar benzer bir işlevi sessizce görüyor ve tarih bilincini besleyen hafıza mekanları halini alıyordu. (Özcan, 2011: 1).

Tarihsel sürecimizde özellikle Osmanlı'nın 700. Kuruluş yıldönümü, İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü etkinlikleri münasebetiyle tarihsel yayın, dizi, film ve romanların artması halkın tarihe olan ilgisini arttırmıştır. Bu yayınlar tarihin gündelik hayatla, halkla iç içe olmasını sağlamıştır.

Bu süreçte akademik tarih kitaplarının, belirli disiplin ve bilimsel kalıplarla hazırlanması sebebiyle okurun ilgisi; edebi ciheti daha baskın, akıcı ve okurun zevklerini, ilgisini ön planda tutan popüler yayınlara kaymıştır. Bu nedenle insanlar tarihi bilgiyi, akademik yayınlardan değil, popüler tarih dergileri, televizyon dizileri, filmler ve tarihi romanlar vasıtasıyla edinmişlerdir. Okurun popüler eserlere olan yoğun ilgisi popüler tarih eserlerinin artmasını sağlamıştır.

Akademik tarihçiliğin ağırlıklı olarak yer almadığı durumlarda, kritik çalışmamıza konu olan “popüler tarihçilik” devreye girmiştir. Türkiye’de Akademik tarihçiliğin ciddi anlamda yükselişi 1980’ler sonrasında gerçekleşmiştir. 1960 yılına kadar Türkiye’de sadece üç tarih bölümü vardır. Popüler tarihi temsil eden kurumların yükselişiyle, profesyonel tarihi temsil eden kurumların yükselişi birbirine paralel olmuştur (Özcan, 2011: 94). Tarih-i Osman’ı Encümeni, Darülfünun, Asar-ı İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni, Türkiyat Enstitüsü, Tarih Tetkik Cemiyeti, Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi gibi kurumlarsa akademik tarihin temel yapıları olmuşlar ve devlet desteğiyle Türk tarihinin farklı safhalarına yönelik çalışmalarını ulusal sınırların dışına taşıyarak, Türklerin dünya tarihi içindeki

serüvenini yazmayı vazife edinmişlerdir. Bu vazifelerini yaparken tarihin popülerleşmesine ve popüler tarihçiliğin gelişimine dolaylı olarak katkıda bulunmuşlardır (Özcan, 2011: 111). Popüler tarih eserlerinin oluşturulabilmesi için ciddi bir tarih birikiminin olması gereklidir. Bu nedenle popüler tarihçilik bir nevi akademik tarihçilikten faydalanan bir alandır.

Popüler tarihçilik; akademik tarihçiliğin girmediği konulara girmiş ve öncülüğünü Necip Fazıl Kısakürek'in aldığı "inanmıyorum bana öğretilen tarihe" (Özcan, 2011: 280) şiiriyle dile getirdiği karşı tarih yazımını sahiplenen, tarihçi olmasa da tarihçinin üslubunu kullanarak, belgelere ulaşabilen ama belgeleri belli bir zihniyet paradigması çerçevesinde inceleyen yazar türünü ortaya çıkarmıştır.

Popüler tarih; son yıllarda tartışmalı konularıyla her gün yeni bir haber, yeni bir kitap (Ah Şu Çılgın Türkler), yeni bir televizyon dizisi (Muhteşem Yüzyıl) ve yeni bir sinema filmi (Fetih 1453) ile tarihe dair muğlakta olan bir konunun yeniden filizlenmesiyle gündemdeki yerini muhafaza etmektedir. Toplumun genelinin tarihe dair edindikleri bilginin kaynakları üzerine düşünüldüğünde, bunun akademik eserlerden ziyade popüler tarih eserlerinden olduğu görülecektir. Tarihe dair bilgilerimizin inşası sürecinde tarihi dergilerin, tarihi romanların, televizyon dizilerinin ve sinema filmlerinin etkisi üzerinde durulması/kritik edilmesi gereken önemli bir husustur.

"Muhteşem Yüzyıl" dizisi örneğinde olduğu gibi popüler tarih eserlerinin toplumun tarih algısını doğru ya da yanlış önemli bir biçimde etkilediği bir hakikattir. Tarih algısı üzerinde bu denli etkiye sahip olan bir alanın salt olumsuz bir perspektifle ele alınması pek rasyonel bir davranış gibi gözükmemektedir. Bu tür eserlerin kritik edilmesi sürecinde; özellikle halkın büyük bir bölümünün tarih merakını akademik eserlerden ziyade popüler tarih eserlerinden gidermesinin sebepleri üzerinde özenle durulmalıdır. Bu incelemeler, okunmayan duygu ve estetikten yoksun akademik tarih eserlerine belki de bu cihetiyle yol gösterici olacaktır.

Türkiye'de Popüler Tarihçilik

Çankırı'da doğan Ahmet Özcan; lisansını Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde, Yüksek Lisansını "Kethüda Said Efendi Tarihi ve Değerlendirmesi" adlı teziyle Kırıkkale Üniversitesinde, Doktorasını ise çalışmamıza konu olan "Türkiye'de Popüler Tarihçilik" adlı teziyle Hacettepe Üniversitesi'nde

tamamladı. Araştırmaları için İngiltere'ye giden yazar Londra Üniversitesi'nde misafir öğretim üyeliği yaptı. Yüksek Lisans ve Doktora sürecince on üç yıl kadar Ankara'da Gezgin Kitabevi adıyla sahafılık yapan yazar çalışmamıza konu alan "Türkiye'de Popüler Tarihçilik" adlı eserinde bu özelliğinden oldukça istifade etmiş görünmektedir.

Özcan'ın 2011 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılan ve bir doktora tezi olan "Türkiye'de Popüler Tarihçilik" adlı kitabı bu alana projeksiyon tutan en güzel örneklerden birisidir. Eserin; gazeteler, dergiler, sözlü kaynaklar, orijinal el yazması ve basma türü eserler, makaleler, bibliyografik eserler, süreli yayınlar, yüksek lisans ve doktora tezleri gibi geniş bir sahada titiz araştırmanın ve hassas bir işçiliğin ürünü olduğu görülmektedir. Eser aynı yılda Türkiye Yazarlar Birliği tarafından düzenlenen ödül töreninde "araştırma" ödülüne layık görülmüştür.

Yazar eserinde; "Popüler tarih nedir? Popüler tarihin tarihsel temelleri nelerdir? Türkiye'deki akademik tarihçilik ve popüler tarihçilik nasıl bir gelişim süreci izlemiştir? Akademik tarihçilik ve popüler tarihçilik arasında nasıl bir bağ vardır? Tarihi popüleştiren yapı ve kurumlar nelerdir? Popüler tarih ürünleri nelerdir? Popüler tarih ürünleri nerelerde/nasıl üretilir? Popüler tarih yazarları ve okurları kimlerdir? Popüler tarih, yayınlarında neleri konu edinir?" gibi sorulara cevap aramış ve Türk popüler tarihçiliğinin ana hatlarını derli toplu bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.

Eserde; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan dönemde (1908-1960) Türkiye'yi 20. yüzyıl boyunca etkileyen popüler ve resmi tarih paradigmaların neler olduğunu sorgulanmış ve bu paradigmaların oluşmasında siyasal ve toplumsal zeminin öne çıkan özellikleri incelenerek; tarihin siyasal ve toplumsal düzenle ilişkisine dikkat çekilmiştir.

Tarih Hazinesi, Yeni Tarih, Tarih Aynası, Tarih Dünyası, Tarihin Sesi, Resimli Tarih Mecmuası ve Tarihten Sesler gibi popüler tarih dergileri ile Kızıltuğ, Deli Kurt, Gültekin gibi tarihi romanların ön kapaklarının orijinal basımlarının görsel olarak verilmesi ise okuru renkli bir tarih yolculuğuna sürüklemektedir.

Popüler tarihçileri ve popüler tarihçiliği kim ne ölçü de temsil ediyordu? Ahmet Refik mi, onun halefi olan Reşat Ekrem mi? İbrahim Hakkı Konyalı mı veya tarihi tamamıyla roman tarzıyla ifade edenlerden M. Turhan Tan mı? "Büyük Türk Romanı" deyimini eserleriyle yayan Abdullah Ziya Kozanoğlu mu? Osmanoğullarını roman kahramanı olarak yeniden gündeme getiren Feridun Fazıl Tülbentçi mi? Niyazi Ahmet

Banoğlu, Feridun Kandemir, Cemal Kutay, Zuhuri Danişman mı? Ya da tarihe bakışlarında belirgin ideolojik yorumlarıyla Hüseyin Nihal Atsız mı, Necip Fazıl Kürek mi? Oldukça erken yaşlarda tarihle ilgili konuları yazmaya başlayan Yılmaz Öztuna tarihçiliğin neresindedir (Özcan, 2011: 292) vb. sorular okurun zihnindeki merak duygusunu kamçulamakta ve cevapların arz ettiği önem eserin alanına sunacağı katkıyı müjdelemektedir.

Popüler Tarihçiliğin Tarihsel Serüveni (1908-1960)

Kitapta zaman olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan bir dönem ele alınmasına rağmen çalışmanın esas olarak aldığı zaman aralığı 1908-1960 yılları olmuştur. Yazarın, bu zaman aralığına yoğunlaşılmasına dayanak olarak; Türkiye'yi 20. yüzyıl boyunca etkileyen popüler ve resmi tarih paradigmalarının en önemlilerinin bu tarihler arasında ortaya çıkmasını göstermesi ise yoğunlaşılın zaman aralığının doğru bir tercih olduğunu göstermektedir. Çünkü Özcan'ın da (2011: 16) belirttiği gibi 2. Meşrutiyet sonrası iktidarı ele alan İttihat ve Terakki Dönemi "2. Abdülhamit dönemini"; yeni kurulan tek partili cumhuriyetse "Osmanlı Devleti"ni olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirerek yakın geçmiş tarih paradigmasını şekillendirmiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra belirgin olmaya başlayan süreç eski paradigmaların zeminini hazırlaması anlamında önemlidir. Mesela romandan araştırmacılara, gazetecilerden akademisyenlere kadar farklı meslek gruplarından popüler tarihçilerin ilk temsilcileri bu dönemde yaşamıştır. Bu kuşağın ilk temsilcisi ve popüler tarihçiliğin öncüsü olan Ahmed Refik'in ardından 1920'li yılların sonuna doğru başlayıp özellikle 1930'lu yıllarda artan romancı ağırlıklı bir yazar ve tarihi roman yazımı görülmektedir. 1950'li yılların yazarların olgunluk yılları olduğu söylenebilir. Diğer yandan bu dönemi popüler tarihçiliğin ortaya çıkması, gelişmesi ve olgunlaşması anlamında üç aşamasını içeren bir zaman dilimi olarak görebiliriz (Özcan, 2011: 16).

Eser 1908-1960 arası dönemle sınırlandırılmış olsa da özellikle tarihi temellerin iyi anlaşılabilmesi için incelenilen dönemde var olan popüler tarih ürünlerinin geçmişteki temelleri de çalışmanın sınırları içine alınmıştır (Özcan, 2011: 16).

Böylece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk popüler tarihçiliğinin serüveni yazılmıştır. Bu bağlamda esere baktığımızda; Türk popüler tarihçiliğinin ana hatlarını

tarihsel gelişim süreci içerisinde kapsayıcı bir biçimde ele alan bir eser olduğunu ve bu özelliğiyle alanının tek örneği olduğunu söyleyebiliriz.

Kitap; 1) Popüler Tarihin İdeolojik ve Tarihi Temelleri, 2) Tarihi Bilginin Üretimi, Yazdırılması ve Yaygınlaşması; Tarihin Popülerleşmesi (1908-1960), 3) Popüler Tarihin Kurumları, 4) Yazılanlar, Yazarlar, Okuyanlar olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; eserin aynı zamanda bir doktora tezi olması sebebiyle çalışmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları, çalışma sürecinde istifade edilen kaynaklar, çalışma içerisinde kullanılan kavramlar, çalışmanın yöntemi ve varsayımları başlıkları ile esere disiplinli ve sistematik bir görünüm kazandırılmıştır.

Birinci bölümde; Popüler tarihin ideolojik ve tarihi temelleri üzerinde durulmuş ve dünden bugüne tarihçiliğin resmi ve popüler yönleriyle ne olduğu, nasıl bir gelişim süreci gösterdiği, zaman içinde nasıl bir evrim geçirdiği popüler tarihçiliğin ürünlerinden yola çıkılarak örneklerle verilmeye çalışılmıştır.

Milliyetçilik Öncesi İdeolojik Temel; İnancın Gölgesindeki Tarih; başlığı altında milliyetçilik öncesi ideolojik temele inilmiş ve tarih/inanç ilişkisine vurgu yapılmıştır. Gazavatnâmeler, fetihname, zafer name, destan, türkü, şiir, destani ve menkıbevi kahramanlar, Hazreti Ali cenkleri Hamza name, battal name, danışment name, Saltuk name gibi örneklerden yola çıkılarak Osmanlı Halkının İnandığı/Okuduğu ve Dinlediği Tarih ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Hemen ardından tarihin sözlü anlatılarla nasıl popülerleştiğine değinilmiş, popüler tarihin okunduğu ve dinlendiği mekânlardan bahsedilmiştir. Yazar milliyetçilik öncesi ideolojik temelle başlattığı birinci bölümü, Milliyetçiliğin Gölgesindeki Tarih başlığı ile Tarihin Bir Öznesi Olarak Türklük ve Türk Milleti hakkındaki (Özcan, 2011: 85) sözleriyle sonlandırmıştır.

İkinci bölümde; Akademik tarihçilik üzerinde durulmuş ve akademik tarihçiliğin gelişim süreci, akademik bilginin üretildiği ve yaygınlaştırıldığı kurumlarıyla birlikte ele alınmıştır. Tarih'i Osmani Encümeni, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve bu kurumların dönemlerindeki rollerine değinilmiştir. Popüler Tarihçilikle akademik tarihçiliğin ilişkisine vurgu yapılarak; popüler tarihçilerin büyük çoğunluğunun akademik tarihin ortaya koyduğu ürünlere ihtiyaç duydukları belirtilmiştir.

Popüler tarihçiliğin ise akademik tarihin nüfuz edebileceği alanın sınırlarını genişletme işlevini üstlenmesinden (Özcan, 2011: 8) bahsedilmiştir.

Toplumsal hafızanın biriktirdikleri ve iktidar tarih ilişkisine değinilmiş ve tarihi bilginin üretildiği kurumlar (Tarihi Osmani Encümeni, Yükseköğretimde Tarih Bölümleri, Türkiyat Enstitüsü, Darülfünun, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk Tarih Kurumu) hakkında bilgiler verilmiştir. Tarih alanında bir öncü olarak Mehmet Fuat Köprülü'ye değinilmiş ve Türk Tarih Tezinden bahsedilmiştir.

Türkiye'de akademik ve popüler tarihçiliğin özellikle otuzlu yıllarda Türk Tarih Tezinin etkisi altında kaldığı belirtilmiş ve çalışma sınırlarının bilimsel çizgilerin dışına çıktığı böylece bilimsel anlamda kısa süreli bir inkıta yaşandığı vurgulanmıştır. Türk Tarih Tezinin akademik alandaki en belirgin uygulamalarının TDK, TTK ve DTCF vasıtasıyla görüldüğü ve bu kurumlar üzerinden tezin popüler bir alan bulduğu dile getirilmiştir. Tez ile birlikte tarihçilere yüklenen kutsal görev misyonunun kutsal tarih hizmetini de beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Tezin daha çok ders kitaplarında etkili olduğu, popüler tarihçiler arasında pek etkili olmadığı vurgulanmıştır. (Özcan, 2011: 141). Bunun yanında tez ile birlikte yeni devletin tarihçilere affettiği kutsallık ve tarihle ilgili kurumlara verdiği önemin (bilimsel anlamda kısa süreli bir inkıta yaşanmasına rağmen) meyvelerini ileriki yıllarda verdiği (Özcan, 2011: 136) dile getirilmiştir.

3. bölümde; Tarihi popülerleştiren ve popüler tarih ürünlerinin üretildiği yapılar ve kurumlar üzerine yoğunlaşmıştır (Özcan, 2011: 9). Türk Ocaklarının popülist niteliklere sahip olduğu, üyelerinin seçkin ve seçici olmalarına rağmen bilginin halka yayılmasından yana taraf oldukları belirtilmiştir.

Halka yönelik konferanslar, konuşmalar, toplantılar düzenlemek, gece dersleri yapmak, kulüpler kurmak, dil kursları açmak, edebiyat sohbetleri yapmak, kitap ve dergi yayınlamak başlıca ocak faaliyetleri olarak gösterilmiştir. Türk Ocaklarının yayın organı olan "Türk Yurdu" dergisinin popüler sayılabilecek bir yayınlara geniş kitlelere ulaştığı ve derginin ekseriyetle Türkçülüğün kökenlerine dair çalışmaları içerdiği dile getirilmiştir. Bu nedenle Türk Ocakları popüler tarihin tam merkezinde olmasa da yayımladığı dergi ve faaliyetlerle popüler tarihin yazılı ve sözlü laboratuvarlarından birisi olarak değerlendirilmiştir (Özcan, 2011: 145).

Popüler tarih yayıncılığı üzerinde özenle durulmuş, tarihi roman ve sinema ve tiyatrolar ise kurgulanan, "canlandırılan, sahnelenen tarih" başlığı ile ele alınmıştır.

(Özcan, 2011: 9). Popüler Tarihin Kurumları başlığı ile dönemlerinde popüler kurumlar olan Türk Ocakları ve Halkevlerinin popüler tarihte arz ettiği öneme değinilmiştir.

Popüler Yayınlar başlığı ise kitaplar, yayınevleri, süreli yayınlar, gazetelerde tarih, tarih dergiciliği, dergilerde tarih gibi alt başlıklarla detaylandırılmıştır. Popülertarih dergileri üzerine detaylı bir inceleme yapılmış ve dönemin popüler tarih dergileri olan; “Tarihten Sesler, Resimli Tarih Mecmuası, Tarih Dünyası, Yeni Tarih Dünyası Tarih Hazinesi, Tarih Orduya Sesleniyor, Dün ve Bugün, Tarih Aynası, Tarihin Sesi, Yeni Tarih Dergisi ve Tarih ve Coğrafya Dünyası” dergileri hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Popüler Tarihcilikte Bir Merkez: “Tarihi Roman”

Popüler Tarih dergilerinin ardından “canlandırılan tarih” gibi güzel bir isimlendirme ile tarihi tiyatro, beyaz perde ve radyoda tarih üzerine yoğunlaşmıştır. Yazar eserinde tarihi romanlara ayrı bir başlık açarak tarihi romanın, popüler tarihcilikteki önemine ayrı bir vurgu yapmıştır. Tarihi roman; kitapta popüler tarihciliğin merkezinde yer alan bir tür olarak değerlendirmektedir.

Kitapta tarihi roman yazımı sürecinin konu belirleme aşamasında okurun ilgisinin etkili olduğu belirtilmiş ve halk nezdinde ilgi gören romanların hemen taklit edildiği vurgulanmıştır. Nizamettin Nazif’in “Deli Deryalı” romanıyla “denizcilik tarihi” içerikli romanların otuzlu yılların önde gelen konuları arasına girdiği dile getirilmiştir. İlerleyen süreçte Preve Deniz Zaferi ile korsanların, tarihi romanların vazgeçilmez konuları arasına girdiği ve 1930’lu yıllara gelince daha çok aşk, casusluk, cinayet, hafiyelik ve tarih konulu romanların arttığı belirtilmiştir. M. Turhan Tan ve İskender Fahrettin Sertelli’ gibi yazarların tarihi tefrika romancılığının zirvesinde oldukları tespiti yapılmıştır. M. Turhan Tan’ın Osmanlı tarihi kaynaklı konuları referans alırken; İskender Fahrettin’in Sümerlerden Orta Asya’ya, Mısır’dan Bizans’a kadar geniş bir coğrafyanın tarihini romanlarında işlediği dile getirilmiştir. Tarihi romanların muhtevasının dönemin siyasal ve toplumsal yapısına göre şekillendiği belirtilmiştir (Özcan, 2011: 228).

Eserde; 2. Meşrutiyet sonrası daha çok Osmanlı tarihi konulu “tarihi romanların” yoğun olduğu tespit edilmiştir. Daha çok kahraman merkezli tarihi serüven şeklinde yazılan romanların hakimiyetinin 1960 sonrası değiştiği belirtilmiş ve tarihi roman

yazımı ile ilgili olarak genellikle aynı isimlerin konu edildiği, bazı isimlere dikkat çekilmediği dile getirilmiştir. Bu isimlerden biri olan Hüseyin Nihal Atsız'ın Türkçü kimliğinin onun edebiyat sahasında hem akademik hem de genel yazım alanındaki yalnızlığını belirlemesine sebep olduğu vurgulanmıştır (Özcan, 2011: 230).

Rejim savunuculuğunun, tarih ve tarihi roman yazarlarının birçoğunun üstlendiği gönüllü vazife olduğu belirtilerek, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yazarın edebi eserini; yeniliklerin yayılması ve onların yerleşmesini sağlamak için bir araç olarak gördüğü dile getirilmiştir. Kerbela' nın Öcü, Kerbela Faciası, Yetiş Ya Hacı Bektaş Veli gibi renkli kapaklı küçük hacimli kitapların üzerinde tarihi roman tabirinin yer alması örneği verilmiş ve bu tür eserlerin Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine aktarılan geleneksel popüler tarih ürünlerinin yeni şartlara uyum sağlamış biçimleri olduğu belirtilmiştir. Tarihi romanın ilgi görmesinde bu eserlerin hazırladığı zeminin etkili olduğu tespiti yapılmıştır (Özcan, 2011: 230-231).

Tarihi roman yazarı için tarih, bir kaynak görevini üstlenmektedir. Hersanatkâr, bu kaynaktan kendi görüşüne, mizacına, temayüllerine göre seçmeleryapar ve seçtiklerini yorumlar. Ancak, sanatkâr eserini, tarihsel olayları anlatmak için yazmaz (Kaptan, 1988: 31). Zaten edebî eser; bir takım kurallar tespit etmek ya da bir bilim dalına ait bilgileri öğretmek düşüncesinden yola çıkmaz, ele aldığı konu ve temanın kıymetini okuyucunun tercihine bırakır (Tural, 1986: 24). Bu bağlamda tarihsel roman yazarı tarihsel olgu ve olayları olduğu gibi aktarmaz; edebî bir tavırla kaleme alır diyebiliriz.

Argunşah (1990: 384) tarihi romanlar aracılığıyla toplumda bazı kavramların yerleştirilmesi, bazı değerlerin telkin edilmesi, bazılarının ise hicvedilmesinin mümkün olduğunu, tarihi romanın, bir misyonu yüklenmiş olması sebebiyle didaktik bir tür olduğunu belirtmiştir. Türkeş' de (2002: 207) her ulusal kimlik tasarımı, tarih yazımı kadar o tarihi popülerleştirecek romana da ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir.

Tarihi romanlarda cumhuriyetle birlikte dini temaların dışında, toplumsal ve ulusal konulara da ağırlık verildiği görülmüştür. Şimşek (2006: 65-74) Tarihi romanın; "tarih eğitimi" alanında da önemli bir işleve sahip olduğunu ve özellikle orta öğretimde (lise) okuyan ergenlik dönemindeki gençlerin, ulusal bir tarih bilinci kazanmalarında "tarihi romanların" etkili bir araç olduğunu belirtmiştir. Devamında tarihsel romanların, yazarlarının öznel dünyalarını yansıtmaları ve onların değer dünyalarını sunmaları, öğretim açısından "yazarın gözlüğü ile bakma" tehlikesini beraberinde getirebilecektir."

sözleriyle çağdaş tarih öğretimi açısından olumsuz bir yönüne dikkat çekmiştir. Bu olumsuzluğun; bireye sadece bir tarihsel romanı değil, tüm okumaları eleştirel bir gözle yapmasını öğretmek ve böylelikle metindeki bakış açısı ile vurgulanan mesajları doğru değerlendirebilecek bir yeterlilik sunma ya da tarihsel roman yazarlarının, kitaplarının girişinde, “bunun bir tarih kitabı değil, içinde bir takım tarihsel unsurları barındıran sanatsal bir eser olduğunu” vurgulama yöntemi ile giderilebileceğini belirtmiştir. Eserde; tarihi romanda olduğu gibi tarihi tiyatro ve tarihi sinema ile ilgili çalışmaların da Türkiye’de oldukça zayıf olduğu tespiti yapılmıştır.

Yazanlar, Yazılanlar, Okuyanlar

4. bölüm ise; Yazanlar, yazılanlar ve okuyanlar şeklindeki “sade” konu başlıklarıyla diğer bölümlerin bir nevi tamamlayıcısı olmuştur. Dördüncü bölümde diğer bölümlerden farklı olarak popüler tarih mecmuaları ağırlıklı olmak üzere gazete ve dergilerden bunlara nispetle az da olsa kitaplardan oluşturulmuş bibliyografyanın temel alındığı değerlendirmeler vardır (Özcan, 2011, 10). Bu veriler “Bibliyografik Veri” başlığı ile verilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda popüler tarihçilik üzerine bir “bibliyografya” denemesini de içermektedir.

“Yazılanlar” başlığı altında konuların ilk oluşum süreci, kategoriler ve bunların ilk sunuluş tarzlarından bahsedilmiş ve popüler tarihin ana konuları hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda popüler tarihin ana konularının sırasıyla; Osmanlı Tarihi, Cumhuriyet Tarihi, Genel Türk Tarihi, Dinler Tarihi, Diğer Konular ve Dünya Tarihi olduğu tespiti yapılmıştır.

Konularının saptanmasının hemen ardından popüler tarihin özel ilgi alanları arasında Padişahlar, 2. Abdülhamit, İstanbul’un fethi, kadınlar, gündelik hayat ve kahramanlar gösterilmiştir.

“Yazanlar” başlığı altında ise dönemin önemli popüler tarihçileri olan; (Ahmet Refik Altınay, Reşat Ekrem Koçu, Ziya Şakir Soko, M. Türhan Tan, M. Razi Yakın, Server İskit, Münir Süleyman Çobanoğlu, Nahit Sırrı Örik, İbrahim Hakkı Konyalı, Sermet Muhtar Alus, İskender Fahrettin Sertelli, Enver Behnan Şapolyo, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Kadir Can Kafılı, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Ragıp Şevki Yeşim, Murat Sertoğlu, Feridun Fazıl Türbentçi, Cemal Kutay, Haluk Lütfi Şahsuvaroğlu, Mithat Sertoğlu, Niyazi Ahmet Banoğlu) hakkında bilgiler verilmiştir.

Bunlar arasında Ahmet Refik Altınay popüler tarihçiliğin öncüsü olarak adlandırılmıştır. (Özcan, 2011: 296). Yazılanlar ve yazılanlar bölümünün ardından popüler tarih okuyucusu hakkında bilgiler verilmiştir.

Eserde; Tarihçilik söylemini elinde bulunduran akademik çevrelerin; kendi merkezlerini çepeçevre saran ve sardığı ölçüde de nüfuzu altına alan “popüler tarihçiliği” görmezlikten gelmeleri eleştirilmiştir. Popüler tarihçiliğe olan bu bakışın akademik tarihçiliğin tarihinin de problematik olarak yazılamamasına sebep olacağı tespitinde bulunan yazar; tarihi bu açıdan yazılamamış bir bilimin kendi problemlerini anlamlandıramayacağını belirtmiştir (Özcan, 2011: 333).

Popüler tarihçiler üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında, yazarların daha çok edebi cihetlerine ilişkin bir inceleme yapıldığı belirtilmiştir. Yazar kitabında bu eserlerin çoğunu “edebiyat bilimi anlamında yapılan incelemeler” çatısı altında değerlendirmiştir (Özcan, 2011: 333).

Eserde öne çıkan önemli tespitlerden biri ise; popüler tarihçiliğin, edebiyatla tarihçiliği buluşturan tarihi roman türünü ele alan incelemelerde, Türkiye’deki tarihi romanın tarihinin bir bütün olarak ele alınmadığı gerçeğidir (Özcan, 2011: 333). Yazarın akademik tarihçilikle ilgili yapılması gerekenler olarak ileri sürdüklerini bu çalışmasında uygulamaya koyduğunu ve verimli neticeler aldığını görüyoruz.

Türkiye’de tarih yazıcılığı üzerinde yapılan çalışmalarda, tarih bilgisi üreten kurumlar arasında tarih bölümlerinin ne zaman oluşturulduklarına dair açık bir bilgiye rastlanmadığı belirtilerek tarih bölümlerinin ne zaman kurulduğu konusu açıklığa kavuşturulmuştur (Özcan, 2011: 334). Bunun yanında tarih bölümlerinin yayınlarına da dikkat çekilmiştir. Tarih bölümleri akademik tarihçileri yetiştiren kurumlar olarak tanımlanmış ama bu bölümlerin tarih yazıcılığı üzerine yapılan çalışmalarda yetersiz kaldığı tespitinde bulunulmuştur.

Yazanlar; popüler tarihçiler, yazılanlar; popüler konular ve okuyanlar ise halk olarak vurgulanmıştır. İlerleyen süreçlerde tiyatro, sinema ve radyo gibi araçlarında hayatımıza girmesi ile okuyanlar aynı zamanda (dinleyenler/seyrederler) olarak da bir adlandırılmaya gidilmiştir. Popüler tarihçilerle akademik tarihçileri ayıran en önemli özelliklerin başında faaliyet gösterdikleri kurumlar olduğu belirtilmiştir. (Özcan, 2011: 335).

Yazara göre akademik kurumların halka dönük yüzünün zayıf ve soğuk olması popüler tarihçilere olan ilgiyi arttırmıştır. Popüler tarihçilik; halkın hoşuna gidebilecek alanlarla birlikte ideolojilerinde hoşuna gidecek boşlukları da doldurmuştur. Halk, devlet, ideoloji, inanç ve bunların popüler tarihle kurduğu öngörünün ele alınması yönteminin, sosyal bilimlerin tüm sahalarındaki yapılan incelemelere katkıda bulunacağı dile getirilmiştir (Özcan, 2011: 335).

Eserde dikkat çeken önemli konulardan birisi de Tanzimat sonrası medeniyet kavramıyla dikkat çeken tarih yazımıdır. Tanzimat sonrası dönemde, Batı medeniyeti üstünlüğü karşısında İslam medeniyeti tarihine yönelme öne çıkarken; cumhuriyet döneminde “muassır medeniyet ve medeniyet değiştirme” hedefiyle medeniyet kavramı yeniden yükseliş göstermiş, ama bunun karşılığı Abdülhak Hamid’in Endülüs’te aradığının yerine İskender Fahrettin’in Sümer’de aradığı olmuştur (Özcan, 2011: 335). Yazar bu cümlelerle yaşanan günün anlamlandırılması ve ideolojik zemininin oluşturulması anlamında tarihin üstlendiği role değinmiştir. İncelenilen dönemler itibarıyla popüler tarihte de süreklilik ve değişim gösteren bir durum ortaya çıktığı tespitinde bulunulmuştur.

Misal olarak Tarihi-i Osmani Encümeni’nin yazdıkları ile Ahmet Refik Altınay’ın yazdıkları arasında bir paralellik olduğu ve meşrutiyet döneminde padişahın gözetiminde yazı yazan yazarın, saltanatın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal’in ilgisini çekecek yazara dönüştüğü vurgulanmıştır. Mustafa Kemal’in tarih tezinin karşılığı okullarla birlikte, tezin popüler tarihçiliğin merkezi olan basın yayın dünyasındaki temsilcileriyle yer aldığı belirtilmiştir.

Modern tarihçiliğin temellerini atıldığı 2. Meşrutiyet dönemi kurumlarının Türkiye’deki tarih kurumlarının temeli olduğu belirtilmiş ve bu birikimin akademik tarihçiliğin sürdürülmesine olanak sağladığı tespitinde bulunulmuştur. Türk Tarih Tezinin tarihe bakışta bir kopuşu meydana getirdiği ve bir nevi yaralı bir tarih bilinci oluşturduğu dile getirilmiştir (Özcan, 2011: 335).

Yazar çalışmasında Türkiye’de popüler özellik taşıyan konular üzerine yapılan az sayıdaki çalışmada, popüler tarih paradigmalarının nasıl oluştuğu, karşıt paradigmaların nasıl ve neden ortaya çıktığından ziyade doğrudan paradigmanın ortaya koyduğu sonuçlar üzerinde durulduğu tespitinde bulunulmuştur.

Misal olarak “Müstebit Abdülhamit” söylemi, hangi nedenlerle “ululanmayı” gerektiren bir söylemi doğurmuş. Bu söylemin arka planında bulunan sadece bir Abdülhamit sevgisi mi, yoksa onun şahsından yola çıkarak yapılan yakın tarih eleştirisine karşı, doğmuş yeni bir eleştiri midir? Buna benzer bir şekilde; İstanbul 1453’te fethedilmişti, ama fethin yeniden canlandırılması düşüncesi bir geleneğe dönüşecek faaliyetleri de beraberinde getirdi. Fetih olgusu ne zaman ortaya çıktı, neden ve ne zaman unutuldu ve yeniden nasıl hatırlandı? Yazar çalışması içerisinde popüler tarihin en çok ilgilendiği konular arasında bu soruların cevaplarını da aradığını belirtmiş ancak şeffaf bir ifade ile cevaplara ulaşmanın uzun soluklu çalışmalarla ortaya çıkacağını belirtmiştir (Özcan, 2011: 335).

Türkiye’de tarihi romanın tarihinin yazılmamış olması tespitinin yanında bu durumun tarih yazıcılığı ve kitap tarihi içinde geçerli bir tespit olduğu vurgusu eserde öne çıkan önemli tespitlerdendir.

Popüler tarihçiliğin sadece renkli bir görünüm ve edebi yazım biçimi olmadığı ve akademik tarihçiliğin ele alınan dönem itibariyle ilgi göstermediği alanlardaki boşluğu doldurmuş olduğu belirtilmiştir (Özcan, 2011: 335). Yazar bunu aynı zamanda tezin bir önermesi olarak öne sürmüştü ve bulgularıyla tezinin doğruluğunu ispat etmiştir. Hatta Popüler tarihin “sözlü tarih, gündelik hayatın tarihi, mahalli tarih” gibi konularda verdiği ürünlerle birlikte akademik tarihçiliğin önünde olduğunu belirtmiştir (Özcan, 2011: 335).

Kitapta geleneksel tarih ürünleri geleneksel dönemi de kapsayan bir biçimde ele alırken, bunların modernleşme döneminde nasıl dönüşüm gösterdikleri ve yeniden nasıl üretildikleri de (Özcan, 2011: 335) ortaya konulmuştur. Ürünlerdeki dönüşüme rağmen her iki dönemde de ürünlerde benzerlik olduğu tespitinde bulunulmuş ve ürünlerde kahramanların mitleştirilmeye devam edildiği belirtilmiştir.

Sonuç

Tutkulu aşklardan, unutulmayan ihanetlere, büyük krallardan sıradan insanlara, savaşımlardan cinayetlere, köylülerden çiftçilere, kitaplardan gazetelere, dergiden sinemaya, romandan hikâyeye, insanla ilgili her şey popüler tarihin sınırları içerisinde. Koçak’a (2014) göre popüler tarih deyince; akla resmî tarihin hüviyetinden sıkılmış fakat onun anlatısına da aykırı olmayan "renkli ve canlı bir tarih"

gelmektedir. Popüler tarih; hem akademik düzeyini yitirmemeli hem de resmî tarihin sınırları dışına çıkabilmelidir.

Koçak (2014) popüler ve akademik tarihçiliğin olumlu ve olumsuz yönlerine şöyle dikkat çekmektedir:

Resmî tarihin betonlaşmış anlatımı ve bu anlatımın dışındaki her türlü geçmiş bilgisini hasıraltı etmesi, bir yandan toplumun kendi iç hafızasına karşı gelemiyor, çünkü toplum bütün resmî öğretiyeye karşı elbette kendi yaşadıklarını gayri resmî olarak aktarmaya ve hatırlamaya devam ediyor, diğer yandan da bu öğretiyeyi sorgulayan ve eleştiren yeni tarihçilik karşısında rekabet edemez konumda bulunuyor. Resmî öğretiyeyi nesilden nesile adeta zorla, yani resmî eğitim kurumları aracılığıyla ve resmî ideolojiyle aktarmanın dışında bir araç da bulunmuyor. Uydurukçu geçmiş ile geçmişin yeniden ve eleştirel gözden geçirilmesi yan yana geldiğinde ise, uydurukçu tarih anlayışı bu mücadeleden bir hayli yara alarak çıkmak zorunda.”

Tarihçinin ne olduğu değil de ne olamadığı yönüyle niçin bakılmaz? Tarihçilerin tarihinin yazılamamış olması Türk Tarihçiliğinin tarihçileriyle ilgili genel zaafı olmuştur. Bunun için modern tarihçiler doğru dürüst incelenmediği gibi popüler tarih yazarlarının hepsi de bir kalıbın içine sokulmuştur (Özcan, 2011: 7-8).

Literatürü taradığımızda “Popüler Tarih” ya da “Popüler Tarihçilik” adı altında Ahmet Özcan’ın “Türkiye’de Popüler Tarihçilik” isimli doktora tezi haricinde kapsamlı bir çalışmanın olmadığını görüyoruz.

Popüler tarihçiliğin tarihsel serüveninin, ürünlerinden yola çıkılarak akademik bir bakışla tespit edilip yazılamamış olması bir eksikliktir. (Özcan, 2011: 5) Bu nedenle Özcan’ın eseri; popüler tarihi akademik bir perspektifle el alıp analiz etmesi sebebiyle üzerinde durulması gereken özel bir önem arz etmektedir.

Eserin en göze çarpan yönü; akademik bir eser olmasına rağmen piyasadaki okura hitap etmeyen, donuk ve mat bir dilden ziyade; okuru kitabın sayfaları içerisine çeken, sürükleyici bir üslupla kaleme alınmış olmasıdır. Makalenin başında da belirttiğimiz üzere bu özelliği ile edebi ciheti noksan akademik eserler için üslup bağlamında bir örnek teşkil etmektedir.

1908- 1960 yılları arasında yayınlanan popüler tarih dergileri ve tarih romanlarla ilgili görsellerin kullanılması esere ayrı bir renk ve canlılık katmıştır. Bunun yanında

“Yazanlar, Yazılanlar, Okuyanlar” başlığı altında da belirttiğimiz gibi popüler tarihçiliğin; sadece renkli bir görünüm ve edebi yazım biçimi olmadığı ve akademik tarihçiliğin ele alınan dönemler itibariyle ilgi göstermediği alanlardaki boşluğu doldurmuş olduğu bulgusu (Özcan, 2011: 337) dikkate değer bir tespittir. 4. bölümün ekler kısmında, 1908-1960 yılları arasında yayımlanmış süreli yayınlardan oluşan bibliyografik veriler ve bu verilerden istifade edilerek oluşturulan tablo ve grafikler Türk popüler tarihçiliğinin genel bir manzarasını vermesi bakımından önemlidir.

“2005 yılında “Şu Çılgın Türkler” adlı bir kitap Türk yayıncılık tarihinde eşi benzeri olmayan bir ilke imza attı. Bu kitap gerçekte ne bir tarih ne de estetik anlamda iyi bir roman olarak kabul görüyordu ama bu onun geniş hacmine rağmen yüzlerce baskı ve yüzbinlerce satışla bir rekora ulaşmış olmasını engelleyemedi.

Ekonomik olarak pekiyi durumda olmadığı söylenen bir yayınevini borçtan kurtardığı gibi vergi rekortmenleri arasına da sokmuştu. Tür olarak hangi sınıfa gireceği kestirilemeyen bu kitap kimileri için tarih kitabı, kimilerine göre romandı. Teknik kriterler ve estetik donanım bakımından her ikisine de uymuyordu. Ama tarih materyalin günlük dile dönüştürüldüğü aşikârdı. Popüler tarih yazımının ürünü olarak ele alınabilecek bir eserin bu şekilde ilgi çekici hale gelmesini sağlayan neydi?” (Özcan, 2011: 10-11).

Yarım yüz yılı aşan yaşamı içerisinde yüzü geçkin yazdığı eserle “tarihe olan ilgi ve merakın, milliyetçilikle harmanlanmış yükselişinde” Ahmet Refik Altınay’ın kalemi ne derece önem arz ediyordu? Yazı makinası olarak adlandırılan Ahmet Mithat Efendi’nin çok okunmasının sebebi neydi? Bu sorulara verilecek yanıtlar; okura hitap etmeyen duygu ve estetikten yoksun, soğuk ve renksiz akademik eserler için ilham kaynağı olacaktır.

Tarih içerikli gazete, haber, dizi, roman, tiyatro, hikâye ve sinema filmi ile büyük bir kitlenin doğru ya da yanlış bir tarih bilgisinin oluşumunda çok önemli bir konuma sahip olan bu alanın akademik bir perspektifle ele alınıp incelenmesi gereklidir.

Bunun gibi eserlerle alandaki bu eksikliğin giderilmesi; toplumun tarih algısını derinden etkileyen ve inşa eden popüler tarihçiliğin akademik bir perspektifle analiz edilmesine katkıda bulunacak ve büyük bir boşluğu dolduracaktır.

Kaynakça

- Argunşah, Eraydın H. (1990). Türk Edebiyatında Tarihî Roman, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kaptan, Saim M. (1988). Tarihî Romanımız Açısından Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi (1071-1345), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Koçak, C. (2014). Aktüel, Kültür-Sanat, Popüler Tarihten Korunma Rehberi, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-Sanat/2014.01.02/populer-tarihten-korunma-rehberi>, Eylül, 2014.
- Özcan, A. (2011). Türkiye'de Popüler Tarihçilik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.
- Şimşek, A. (2000). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde Hikâye Anlatım Yönteminin (Storytelling) Kullanımı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, A. (2006). "Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi", Bilig, Bahar, S. 37: 65-80.
- Türkeş, A. Ömer (2002). "Romana Yazılan Tarih", Toplum ve Bilim, S.91: 166-213.